

СТАНОВИЩЕ

за ДИСЕРТАЦИЯТА

на

КРАСИМИРА ГЕОРГИЕВА ФУЧЕДЖИЕВА
СЕМАНТИЧНИ АСПЕКТИ НА ЕТИМОЛОГИЧНИЯ
АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКА ГЛАГОЛНА ЛЕКSIKA
(ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ „БЪЛГАРСКИЯ
ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК“)

От доц. д-р Албена Н. Мирчева – Жечкова, СУ „Св. Кл. Охридски”

Дисертацията на Красимира Фучеджиева *СЕМАНТИЧНИ АСПЕКТИ НА ЕТИМОЛОГИЧНИЯ АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКА ГЛАГОЛНА ЛЕКSIKA (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ „БЪЛГАРСКИЯ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК“)* е с обем от 380 страници, в които са включени: Уводна част, Изложение с три глави, Заключение и Приложение (Каталог на семантични преходи, установени в изследването, Библиография, две справки за научните приноси на дисертацията и научните публикации).

Темата на дисертационния труд е много удачно подбрана и има голям изследователски потенциал: от една страна семантичната реконструкция по отношение на глаголите като цяло не е задоволително проучена в сравнително-историческата славистична лингвистика, а от друга – глаголната семантика има спецификата посредством метафорични и метонимични връзки да развива множество значения, които показват интересна и понякога неочаквана динамика в историческия си развой. Обект на проучване в предложената дисертация са определен брой български глаголи от домашен произход (общоупотребими и диалектни), които се отличават с

полисемантичната си структура и са включени в Българския етимологичен речник. Тук е мястото да отбележим, че докторантката има сериозен опит (включително съставителство) в научно-изследователската работа при изготвянето на Българския етимологичен речник. В дисертацията са подбрани и анализирани глаголи от етимологичното гнездо на глагола *пера* (от прасл. *per-/ *ryr-/ *rag- „удрям”), от етимологичното гнездо на глагола *праскам* (*праця*) и глаголи от лексико-семантичните полета „удрям”, „ям”, „говоря”; отделя се и специално внимание на няколко лексеми с неизяснена досега етимология: *лапардосвам* („бърборя”), *казвам*, *вадя*, *обаждам* (*се*), *ваджия* („пущина”) и *ваджишки* („пусти, опустял; проклет”).

Основната цел на изследването е „да бъдат установени семантични преходи, които могат да бъдат определени като регулярни в българския език, а и в по-общ типологичен план” (Авт., с. 6), и впоследствие – да се изработи Каталог с установените семантични преходи на обследваните глаголи.

От направения в уводната част на дисертацията обстоен библиографски преглед по темата става ясно, че до момента семантичният аспект при диахронния развой на глаголната лексика е епизодично изследван както в българската, така и в славянската етимологична наука. Като отправна методологична точка за семантична реконструкция в своята работа Кр. Фучеджиева се опира основно на сравнителните изследвания на Ж. Варбот и Хр. Дейкова, в които се прилага комплексен подход към езиковия материал: анализът на семантични полета, изхождащи от едно етимологично гнездо се комбинира с анализа на етимологичните гнезда, пораждащи едно лексико-семантично поле. Диахронното изследване на глаголната лексика се допълва от синхроничен ономазиологично-семантичологичен подход и компонентен анализ, според който синхронните семантични отношения често могат да се обяснят с настъпили изменения в диахронния развой. Отчитат се и случаите

на т.нар. „деетимологизация” при затъмняването на връзката изходна форма – значение, както е напр. при глагола *пера* с изходно значение „бия, удрям, пердаша” към значението *пера* „очиствам, отстранявам кал, мръсотия...” (Дис., с. 83). За изясняването и функционирането на глаголните семантични модели се използва активно методът на семантичните паралели посредством „привеждането на примери за аналогичен развой при неродствени глаголи със синонимни значения като доказателствен аргумент в полза на предположен семантичен развой” (Авт., с. 14). Прилагането на толкова комплексна и всеобхватна методология е голямо достойнство на дисертацията и гарантира високо качество на аргументацията относно механизмите на семантична деривация и типовете семантични преходи.

Структурата на дисертацията е логична, последователна и добре аргументирана – така в плавен преход глаголите от праслав. корен *per-/*ryg-/ *rag- „удрям” (*пера, перкам, перастим, пращам*) от Първа глава се обвързват семантично с първичното значение на праславянския глагол *praskati > бълг. *праскам* във Втора глава на Изложението, въз основа на авторската хипотеза „праслав. *praskati да се разглежда като продължител на праслав. *prask-, за което има семантични основания да се реконструира значението „удрям силно, с шум”...” (Авт., с. 19).

Във връзка с глаголите *праскам* и *пращя* във Втора глава се обсъждат редица глаголи, традиционно приемани за звукоподражателни (*храскам, тряскам, пляскам* и под.), при които Фучеджиева с основание твърди, че диахронният семантичен развой показва по-скоро преход от глаголи със суфикс -sk- за интензивност към междуметие, а не обратното (Дис., с. 114-125); подобно при глагола *лупам* авторката оспорва предложената в БЕР етимология от праслав. звукоподражание *lurь, и я извежда семантично и

словообразователно от ие. глаголен корен *leu-p- 'отрязвам, отделям', т.е. *луп* идва от *лупам* (Дис., с. 170).

Етимологичните етюди накрая на Изложението разкриват както уменията на Фучеджиева за многоаспектен анализ и синтез на лингвистичните данни, така и впечатляващата ѝ езикова компетентност – особено убедително според мене е доказан домашният произход на лексемата *ваджия* „като деятелно име, производно от *ва̀дя* 'клеветя, злословя', с което може да се обясни и двойствената семантика на думата (Дис., с. 300 -304).

Приложеният каталог (Дис., с. 320-364) включва 42 установени семантични прехода в българската глаголна лексика, при изясняването на които се привеждат множество убедителни паралели на подобен семантичен развой в други езици (древни и съвременни, поставени в съответния исторически и културен контекст). От тях особено интересни като нетипичен развой от изконното значение са преходите 'удрям, бия' → 'ударен' → 'побъркан, луд' и 'хвърлям' → 'пращам (нещо, някого) някъде, на друго място' при глаголите от праслав. корен *per-/*ръг-/ *paг-; 'удрям силно' → 'тъпча, натъпквам' → 'ям (пия) много' и 'удрям силно с шум' → 'говоря бързо'/ 'говоря празни приказки' при глагола *праскам*; 'блестя, светя' → 'удрям (силно)' при глаголите *блестя, светя, свиткам*; 'наранявам' → 'карам се' при глаголите *кастря, дялам, жуля и др.*; 'правя нещо да се види, показвам' → 'казвам, съобщавам' при глаголите *казвам, явявам (се), разкривам*.

Изработеният каталог е уникален по рода си за българската глаголна система и чрез него е постигната успешно най-важната практическа цел на изследването – да се постави началото на справочник на диахронните семантични модели в българската лексика, който да е от полза за работата

върху Българския етимологичен речник. Може да се каже, че Каталогът представлява най-значимият принос на дисертационния труд, тъй като установява регулярни семантични преходи не само за българския език, но и в общотипологичен план. Сред другите безспорни приноси на дисертацията са посочени още: единството на диахронен (сравнително-исторически) и синхронен (типологичен) анализ в приложената методология; проучването на голямо количество диалектна лексика, съхранила изначалната връзка с етимона; предложените съществени допълвания и корекции на съществуващи досега проблематични глаголни етимологии и др.

Бих препоръчала на авторката гръцките примери да се уточняват като старогръцки или новогръцки, понеже лексиката се изследва и в диахронен, и в синхронен план; също така отбелязвам известна непоследователност и грешки при изписването на гръцките думи (в оригинал или в латинска транскрипция - Авт., с. 26), както и при определянето им като дорийски или йонийски (напр. при *πλήσσω* и *πλήττω* - Дис., с. 85).

В Заключениеето на дисертацията (с. 310-320) се набляга на най-съществените ползи от изследването на диахронните семантични закономерности при анализиранияте глаголи: улесняване на етимологизирането при думи с неясен етимон, решаване на проблемите с омонимите в езика, по-успешно тълкуване на семантичната деривация при многозначните глаголи.

Авторефератът съответства на дисертацията, като представя в обобщен вид съдържанието ѝ, извежда на преден план акцентите и систематизира постигнатите резултати. В периода 2017-2021 г. Кр. Фучеджиева е представила и пет статии по темата на дисертацията.

Дисертацията *СЕМАНТИЧНИ АСПЕКТИ НА ЕТИМОЛОГИЧНИ АНАЛИЗ НА БЪЛГАРСКА ГЛАГОЛНА ЛЕКSIKA (ВЪРХУ МАТЕРИАЛ ОТ „БЪЛГАРСКИЯ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК)* се отличава с прецизността и критичността на сериозен академичен труд и притежава висока научна стойност със значим приносен характер за българската и славянската етимологична наука. Всички изтъкнати достойнства на дисертацията открояват Красимира Фучеджиева като безспорен професионалист и задълбочен изследовател и ми дава пълно основание да препоръчам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ .

Рецензент: доц. д-р Албена Н. Мирчева –Жечкова, СУ „Св. Кл. Охридски”

20.06.2023 г.